

Катул

66. Плетенката на Береника

Даниела Тошева-Николовска

toshevadaniela@yahoo.com

Катул во 65-тата песна, која претставува еден вид обраќање кон неговиот пријател Квинт Хортенсиј Ортал, скршен од смртта на својот брат најавува:

sed tamen in tantis maeroribus, Ortale, mitto
haec expressa tibi carmina Battiadae [1]

Батовиот потомок е учениот хеленистички поет и схолијаст Калимах, кој живеел на дворот на Птолемаите во Египет, во III-от век п.н.е. Неговата задача на кралскиот двор се однесувала пред сè на суредувањето на материјалите во огромната Александриска библиотека, односно каталогизирање на дотогашната хеленска поезија. Калимах, освен што пишувал поезија, станал ревносен поборник за новиот стил на пишување што се појавува во хеленизмот, односно ὀλιγοστίχη (малку стихови). Неговиот став кон поезијата е: μέγα βιβλίον μέγα κακόν (големата книга е големо зло). Ваквиот начин на пишување го практикувале и во Рим во 50-те години п.н.е., особено новата генерација поети т.н. неотерици, чиј претставник е и Катул. Ова не значи дека Калимах не бил познат во Рим пред 50-та г.п.н.е., туку дека генерацијата на Катул почнала поинтензивно да се занимава со Калимах и со хеленистичката поезија воопшто. Овој тренд во Рим се должи најмногу на грчкиот поет Партениј, кој всушност ја поттикнал школата на неотерици во Рим.

Влијанието на Калимах врз творештвото на Катул е неспорно, а тоа особено се забележува во Катуловите поголеми песни, пишувани во елегиски дистих, метар кој станал особено популарен во хеленизмот. Песната *Плетенката на Береника*, која Катул ја најавува во 65-та песна, претставува всушност превод на Калимаховиот оригинал *Βερενίκης Πλόκαμος*. Песната на Калимах е зачувана во фрагменти, но се знае дека претставува последен дел од неговата огромна книга *Причини (Αἴτια)*. Повеќето критичари сметаат дека оваа песна е подоцнежна интерполација од страна на Калимах. Таквото мислење се темели на фактот што походот на Сирија, кој е повод за пишувањето на песната, не се случил порано од 246/5 г.п.н.е. Исто така, се знае дека голем дел од *Причини* е напишан во пораниот период од животот на Калимах, за време на владеењето на Птолемај I и Птолемај II. Песната 66 на Катул уште во XV-от век била препозната како латински превод на Калимаховиот оригинал; дури во XX-от век, со откривањето на папирусот со оригиналот, можела да се утврди врска меѓу Катуловата латинска обработка и Калимаховиот оригинал. Темата на песната е следнава: Береника, ќерката на Магас (кралот на Кирена), и жена и роднина на Птолемај III Еввергет (египетски крал, кој владеел од 247 до 222 год.), ја завештала својата плетенка во храмот на Арсиноја Афродита, за да се врати безбедно нејзиниот маж од војната во Сирија, која настанала набргу по неговото заземање на тронот на Египет. Кога се вратил безбедно од војната,

Береника ја оставила плетенката во храмот, како што ветила, но утредента ја снемало. Гневот на кралот успеал да го смири дворскиот астроном Конон, кој рекол дека ја идентификувал плетенката меѓу групата ѕвезди Лав, Девица и Мечка, што го протолкувал како божествена интервенција. За да ги обвистини своите зборови, Конон покажал на една дотогаш незабележана мала констелација, која сега е позната како *Coma Berenices*.

Песната може да се подели на два дела; првиот дел е посветен на земските случувања што ја сочинуваат позадината на апотеозата на плетенката, а вториот дел го покажува погледот на плетенката за новата состојба во која се наоѓа. Делот во кој плетенката им дава совет на младите жени не се наоѓа во папирусот на Калимах, така што се претпоставува дека ова е личен Катулов печат на песната. Метарот во кое пишувана песната е истиот како Калимаховиот оригинал: елегиски дистих.

Omnia qui magni dispexit lumina mundi, [2]
 qui stellarum ortus comperit atque obitus,
 flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur,
 ut cedant certis sidera temporibus,
 ut Triviam furtim sub Latmia saxa relegans
 dulcis amor gyro devocet aërio:
 idem me ille Conon caelesti in limine vidit
 e Bereniceo vertice caesariem
 fulgentem clare, quam cunctis illa deorum
 levia protendens brachia pollicitast,
 qua rex tempestate novo auctatus hymenaeo
 vastatum fines iverat Assyrios,
 dulcia nocturnae portans vestigia rixae,
 quam de virgineis gesserat exuviis.
 estne novis nuptis odio Venus? an quod adventum
 frustrantur falsis gaudia lacrimulis,
 ubertim thalami quas iuxta limina fundunt?
 non, ita me divi, vera gemunt, iuerint.
 id mea me multis docuit regina querellis
 invisente novo proelia torva viro.
 et tu non orbum luxti deserta cubile,
 sed fratris cari flebile discidium?
 quam penitus maestas exedit cura medullas!
 ut tibi tunc toto pectore sollicitae
 sensibus ereptis mens excidit! at te ego certe
 cognoram a parva virgine magnanimam.
 anne bonum oblita's facinus, quo regium adeptas
 coniugium, quo non fortius ausit alis?
 sed tum maesta virum mittens quae verba locuta's!
 Iuppiter, ut tersti lumina saepe manu!
 quis te mutavit tantus deus? an quod amantes
 non longe a caro corpore abesse volunt?
 atque ibi me cunctis pro dulci coniuge divis
 non sine taurino sanguine pollicita's,
 si reditum tetulisset. is haud in tempore longo
 captam Asiam Aegypti finibus addiderat.
 quis ego pro factis caelesti reddita coetu
 pristina vota novo munere dissoluo.

Тој што ги истражил сите светла на ширното небо
 знае на ѕвезден плам изгрев и залез во час
 знае и кога се смрачува сјајот на брзото сонце,
 како за одреден рок гине ѕвездениот сјај,
 како си Тривија [3] оди под Латмијски камења [4] кришум-
 нејзе ѝ љубовна страст одвлече небесен тек,
 токму тој Конон ме виде горе на небото сјајно.
 Плетенка убава бев, прамен од косата знај
 припаѓав јас на Береника, која ме вети на многу
 божици како дар, раце кревајќи во вис,
 кога си кралот тргна во поход кон Асирска земја, [5]
 зашто од новиот брак помоќен стана тој. [6]
 Тогаш си носеше траги од ноќната борба во кревет,
 моминство одзема тој, водеше крвав бој.
 Дали невестите млади Венера ја мразат за стварно,
 или со лажен плач мамат родители свои?
 Зашто невински солзи се тие во брачната соба.
 Не е тој вистински плач, радост е, жими бог!
 Дознав јас тајанки многу од господарката моја
 кога ѝ младиот маж тргна во страшниот бој.
 Нели не плачеше толку за празната постела брачна,
 колку за милиот брат [7] в далеку што замина крај?
 Колку пак грижата само ти изеде жалосно срце!
 Како ти твојот сал ум уништи срцева страст –
 душа зар во тебе снеса од грижа се уништи сета.
 Јас бар од мала те знам, храбра си бестрашна ти.
 Дали ти текнува како се стори ти кралица овде?
 Никој, ни посилен створ, таков не умее чин. [8]
 Кога испраќаше сопруг, ти колку зборуваше тажно!
 Јупитер, огромен рој солзи си излеа ти!
 Кој ли бог моќен те измени тебе? Вљубените може
 нејќат да бидат ни миг далеч од милиот свој.
 Така ти мене ме вети на сите богови можни,
 не без бикова крв, завет за сопругот драг,
 ако се врати. И веднаш тој освои азиско копно,
 свето египетско тло спои со азиски крај.
 Сега јас завети стари исполнувам на небо горе,
 небесен жител сум нов, скорешна ѕвезда сум јас.

invita, o regina, tuo de vertice cessi,
 invita: adiuro teque tuumque caput,
 digna ferat quod siquis inaniter adiuravit:
 sed qui se ferro postulet esse parem?
 ille quoque eversus mons est, quem maximum in oris
 progenies Thiae clara supervehitur,
 cum Medi peperere novum mare, cumque iuventus
 per medium classi barbara navit Athon.
 quid facient crines, cum ferro talia cedant?
 Iuppiter, ut Chalybon omne genus pereat,
 et qui principio sub terra quaerere venas
 institit ac ferri stringere duritiem!
 A biunctae paulo ante comae mea fata sorores
 lugebant, cum se Memnonis Aethiopis
 unigena impellens nutantibus aera pinnis
 obtulit Arsinoes Locridos ales equus,
 isque per aetherias me tollens avolat umbras
 et Veneris casto collocat in gremio.
 ipsa suum Zephyritis eo famulum legarat,
 Graia Canopeis incola litoribus.
 hic liquidi vario ne solum in lumine caeli
 ex Ariadnaeis aurea temporibus
 fixa corona foret, sed nos quoque fulgeremus
 devotae flavi verticis exuviae,
 uvidulam a fluctu cedentem ad templa deum me
 sidus in antiquis diva novum posuit:
 Virginis et saevi contingens namque Leonis
 lumina, Callisto iuncta Lycaoniae,
 vertor in occasum, tardum dux ante Booten,
 qui vix sero alto mergitur Oceano.
 sed quamquam me nocte premunt vestigia divum,
 lux autem canae Tethyi restituit
 (pace tua fari hic liceat, Rhamnusia virgo,
 namque ego non ullo vera timore tegam,
 nec si me infestis discerpent sidera dictis,
 condita quin imi pectoris evoluam):
 non his tam laetor rebus, quam me afore semper,
 afore me a dominae vertice discrucior,
 quicum ego, dum virgo quidem erat, muliebribus
 expers
 unguentis, una vilia multa bibi.
 nunc vos, optato quas iunxit lumine taeda,
 non prius unanimis corpora coniugibus
 tradite nudantes reiecta veste papillas,
 quam iucunda mihi munera libet onyx,
 vester onyx, casto colitis quae iura cubili.
 sed quae se impuro dedit adulterio,
 illius ah mala dona levis bibat irrita pulvis:
 namque ego ab indignis praemia nulla peto.
 sed magis, o nuptae, semper concordia vestras,
 semper amor sedes incolat assiduus.
 tu vero, regina, tuens cum sidera divam
 placabis festis luminibus Venerem,

Нерадо скината бев јас од твојата, кралице, глава
 нерадо скината бев, тргната од глава знај!
 Тој што се залудно колне, тој нека добие казна,
 железна може ли моќ некој да совлада сам?
 Дури ја срушија онаа гора најголема што е
 која Тииниот син, [9] сјајно ја надлета в трк
 кога Медијците ново си створија море, [10] кога
 момците барбарски с' брод Атос го минаа цел.
 Може ли влакна да победат железо толку силно?
 Сиот род Халидов [11] в Ад, Јупитер, прати го ти!
 Со нив и оној што најпрв си бараше подземни жили
 којшто си искова прв железен притисок јак!
 Само што бев исечена, другите прамени веднаш
 тажен започнаа плач, кога се Мемнонов брат [12]
 појави од Етиопија, гласник с' развезани крилја
 крилест тој беше коњ, на Арсиноја [13] ат,
 Локранка славна. [14] Со мене летна низ етерски сенки,
 потем ме смести во skut пречист Венерин мил.
 Самата Сефирка [15] него го нарече слуга свој верен,
 Хеленски жител е тој на канопискиот брег. [16]
 За да не си биде сама Аријаднината круна [17]
 на небо златна што в сјај блескоти, така и јас
 ставена на небо бев за да светкам, од русата коса
 тргната пред некој час, заветен сторена дар.
 Дојдов расплакана в божиот храм, па божицата звезда
 нова ме направи в миг помеѓу стариот рој.
 Сега сум сосед на звездата Девица, [18] и на Калисто [19]
 ќерка на тој Ликаон, и на суровиот Лав; [20]
 одам кон запад се движам, напред пред бавниот Боот, [21]
 којшто е вистина спор, тоне в Океанов вир.
 Ама бидејќи во ноќта ме стисакаат божјите стапки
 зашто в Тетиин [22] skut светол ме враќа ден,
 (дозволи ова да кажам, Рамнусиска дево, [23] бидејќи
 никогаш нема од страв, стварност да кријам со лаж,
 дури и ако ми кажат звездите погрдни зборој,
 нема од срцето јас, стварност да скријам знај:)
 среќна нема да бидам за навек одвоена вака
 од господарката јас, маќа е ова без крај!
 Додека девојка таа си беше, не ставаше масла
 мирисни на глава куп; оттогаш пробав јас сè.
 Сега пак вие што фативте свадбени факели скоро
 немој на првата ноќ гради на сопругот свој
 голи да нудите облека своја соблекувајќи,
 пред да ми дадете в чест кутивче полно со маст,
 вие што имате почит кон постела брачна; ако
 прељуба сторите, ах, залуден давате дар:
 нека ги голта таквите дарој прашината лесна!
 Не барам никаков дар од непристојните јас.
 Сопруги, нека ви бидат во вашата куќа жители вечни
 слога и љубовен жар, нека разгорува страст!
 Кралице моја, штом погледнеш горе во звездите сјајни
 милост Венерина ти с' празничен барајќи жар,

unguinis expertem ne siris esse tuam me,
sed potius largis affice muneribus.
sidera corruerint! iterum ut coma regia fiam,
proximus Hydrochoi fulguret Oarion!

немој да оставиш јас да си бидам без мирисни масла,
туку посвети ми, бар, достоен за мене дар!
Паднете ѕвезди! Орион, Водолија нека се зближат,
само да станам јас, повторно кралски прам!

Белешки:

- [1] Ортал, и покрај огромната жалост, ти испраќам песна дело на внукот од Бат, кое го преведов јас
- [2] Препевот на оваа песна од Катул е работен според изданието на Е. Т. Merrill.
- [3] Тривија е епитет на Дијана како божица на месечината.
- [4] Латмос е планина во Карија, каде што Месечината се сретнувала со убавиот овчар Ендимион, во кого била вљубена.
- [5] Асирија е Сирија. Војната започнала за да се освети убиецот на сестрата на Птолемај Евергет од нејзиниот посинок Селевк Калиник, кој во 246 година го наследил татко му на тронот на Сирија.
- [6] Буквално стои *qua rex tempestate novo auctus humenaeo*, што може да се протолкува дека го зголемил своето кралство оженувајќи се со Береника, односно оттогаш и Кирена е под египетска власт.
- [7] Во оригиналот стои *fratris*: Береника му била прва братучетка на Птолемај III, односно обајцата се внуци на Птолемај I. '*frater*' овде може да биде употребено или како грчкото *ἀδελφός*, или, пак, како што е веројатно, го претставува начинот на кој вообичаено се зборувало за Береника и Птолемај. Имено, на египетскиот кралски двор бил вообичаен бракот меѓу брат и сестра, како што покажува и примерот со Птолемај II Филадельф и Арсиноја.
- [8] Мајката на Береника била против бракот на Береника со Птолемај III. Таа сакала да ја омажи со Деметриј, братот на Антигон Гонат. Деметриј одржувал контакти со мајката на Береника, но бил убиен. Се претпоставува дека убијците на Деметриј биле предводени од Береника.
- [9] Сонцето. Хесиод вели дека Тија му ги родила на Хиперион Хелиј и Селена.
- [10] Оваа случка е опишана од Херодот (7, 24), имено дека Персијците, на чело со Ксеркс, направиле канал низ Истам и Атос за да им поминат бродовите.
- [11] Халидите се племе од Понт, кое се занимавало со ископување и ковање на железо. Истото племе го спомнува и Калимах во своите песни.
- [12] Мемнон е легендарен крал на Етиопија.
- [13] Арсиноја му била сестра и жена на Птолемај Филадельф, која по смртта станала почитувана како Венера.
- [14] Локранка е епитет на Арсиноја, но е не е познато зошто.
- [15] Сефир е западен ветар, а овде е епитет на Венера. Откако се родила од морската пена и семето на Уран, Венера била носена кон земјата на школка, која ја дувал Сефир.
- [16] Египетскиот
- [17] Аријадна, ќерка на кралот Минос, му станала жена на Дионис, откако ја напуштил Тесеј. Подоцна ја направил бесмртна, со тоа што ја ставил нејзината круна меѓу ѕвездите.
- [18] *Cosvezdiето* Девица ја претставува Персефона, ќерката на Севс и Деметра, која била грабната од Хад и однесена во подземниот свет. Во одмазда нејзината мајка го уништила сиот плод, а земјата станала неплодна и луѓето почнале да гладуваат. Севс бил принуден да пресуди меѓу Хад и Деметра. Тој решил Персефона да поминува краток период во подземјето, а останатото време да го поминува со мајка си. Според друго толкување, *cosvezdiето* Девица ја претставува Еригона, која се обесила откако го нашла својот татко Икариј мртов.

- [19] Калисто е ќерка на Аркадиецот Ликаон, која била прудружничка на Артемида; откако имала афера со Севс, Хера ја претворила во мечка. Подоцна, кога била убиена од сопствениот син, била поставена на небото како Ursa Maior (Големата Мечка).
- [20] Сосвездието Лав се идентификува со Немејскоит лав, што бил убиен од Херакле.
- [21] Боот може да биде Аркад, синот на Калисто, или, пак, нејзиниот татко Ликаон.
- [22] Тетија = морето
- [23] Рамнусиска девица е Немеса, или Адрастеја, персонификација на праведната делба, или божица на одмаздата. Овој епитет го добива според светилиштето Рамнус во Атика, каде што ѝ била подигната мермерна статуа.